

Євген ГОЛОВАХА: Якщо суспільство ще кілька років залишатиметься напівфеодальним-напівєвропейським, це може призвести до його розколу

5 серпня 2011

[Коментарі](#)

Наприкінці року Інститут соціології НАН України презентуватиме книжку, присвячену 20 рокам змін в українському суспільстві, де буде представлено концепцію бачення змін на підставі узагальнення даних опитування громадської думки. Про це на прес-конференції «Україні -- 20: погляд соціолога» повідомив заступник директора Інституту соціології НАН України **Євген Головаха**. А наразі він розповів про те, як соціологи вивчають українське суспільство і як вони його бачать у рамках 20-річних змін. Описуючи ці зміни науковець вдався не до наукових термінів, а до метафор.

«Якщо на початку 90-х, коли українському суспільству були характерні активні інституційні зміни, його можна було охарактеризувати як своєрідного Кентавра з головою, повернутою на захід, до свобод і ринкової економіки, і з 4 пострадянськими копитами, що не дають йому зсунутись з місця, то зараз воно стало іншим. Після масової приватизації у 90-х (яку, до речі, на початку 90-х підтримувала більшість на відміну від сьогодення), що призвела до суттєвих змін, українське суспільство більше схоже на Тягни-Штовхая», – зазначив соціолог.

Зокрема, Євген Головаха вважає, що українському суспільству властива двоїстість, воно розвивається у 2 напрямках – з одного боку воно здається досить європейським. Зокрема Україні, на відміну від східних сусідів, властива регулярна змінюваність влади з мирною передачею повноважень опозиції, вирішення соціально-політичних конфліктів без агресивної конфронтації і насильницького придушення акцій масового протесту, невтручання армії і внутрішніх військ та обмежене втручання служб безпеки в політичне життя, істотний вплив опозиційних ЗМІ та популярних телепрограм за участю політичної опозиції і незалежних експертів та ін. І якщо зважити на цей комплекс характеристик, то

Україна виглядає цілком європейською державою, яка за 20 років еволюціонувала до вельми гідного результату соціальних змін.

З іншого боку, на переконання науковця, є й інша Україні. Абсолютно протилежна тій, яка рухається у європейському напрямку. Ця інша Україна, навпаки, просувається у напрямку від залишкової радянської системи до феодалізму. І ця Україна характеризується такими рисами, як відтворення президентської вертикалі за партійною, а то й царсько-феодальною системою. Влада на місцях все частіше асоціюється з феодальною, радянський «блат» перетворився на всеохоплюючу корупцію, тіньовий сектор економіки фактично домінує в економічному житті, соціальна сфера, культура, наука фінансуються за залишковим принципом, суд і прокуратура залишаються залежні не тільки від влади, а й від здібностей учасників розслідування. І нарешті, владні привілеї істотно розширилися порівняно з радянськими. Вони перетворилися на феодальні владні привілеї. Тобто все це – кроки назад від радянської системи.

Ось ці дві України справді рухаються в різні боки, наголосив Є. Головаха, а причиною такої подвійності і схильності України до феодальних проявів, на думку соціолога, стала по суті варварська приватизація в 90-х. Хоча і без неї обійтися було неможливо, зазначив науковець.

«Саме усвідомлення того, що ці дві голови держави, розтягнуті у різні боки, можуть призвести до розриву ідеологічно (на «схід» і «захід») поділеної України й штовхає на реформи, які ми сьогодні спостерігаємо, проте які також дивні, половинчасті та розтягнуті», – вважає Є. Головаха. Але по суті, додав соціолог, усвідомлення серйозної небезпеки подвійного напівфеодального-напівєвропейського інституційного суспільства ні в нашій громадській думці, ні в свідомості нашої політичної еліти немає. Тому науковець застерігає – якщо суспільство ще кілька років рухатиметься в усібіч, то це може стати великою загрозою його розколу.

І все ж соціолог бачить й оптимістичну перспективу виходу України із цього стану. «Україна, крім того, що вона інституційно рухається в різних напрямках, ще накопичує дуже важливий досвід. Це перш за все досвід мирного розв'язання всіх соціально-політичних конфліктів, Україна поступово рухається в напрямку поліпшення загального стану соціально-психологічного клімату», – пояснив Є. Головаха. Проблема фізичного виживання наразі не стоїть гостро перед нашими співвітчизниками, як у 90-ті роки минулого століття. Сьогодні на перший план для них виходить можливість працювати і заробляти.

«Наш підхід, який був запропонований засновником проекту Наталією Паніною, полягає в тому, щоб вимірювати не настрої, не емоції людей, а дефіцит соціальних благ, – пояснив науковець. – Головний показник того, як почуває себе людина в суспільстві, це наскільки вона відчуває доступність тих соціальних благ, які становлять основу її соціального життя. Ми розглядаємо соціальне благо з усіх сфер життя людей. І ось виявилось, що якщо в 90-ті роки більшості людей не вистачало необхідного – продуктів харчування та одягу тощо, – не вистачало всього, що становить базис виживання людей, це була домінанта, то, порівнюючи з кінцем 2010-х років, не вистачає, насамперед, можливості працювати, заробляти, знаходити собі додатковий заробіток», – сказав він.

Є. Головаха відзначив, що домінанта елементарного виживання «з надією на державу, в якій уже розчарувалися», змінилася домінантою потреби в роботі. «Це дуже важливий показник», – наголосив соціолог.

За його словами, те, що за ці роки більшість людей перестали відчувати гострий дефіцит предметів першої необхідності і перейшли від стратегії фізичного виживання до стратегії самостійного розв'язання соціальних і економічних проблем, становить основу надії на соціальні зміни.

Євген Головаха також зазначив, що Україна вигідно відрізняється від своїх сусідів ще й тим, що в ній є впливові верстви, які можуть відстоювати свої інтереси. І Помаранчева революція, і податковий майдан показали, що коли істотно ущемляються інтереси, скажімо, середніх і малих підприємців, що становить основу економіки в усьому світі, тоді ці інтереси вони вміють відстоювати. І це при тому, що громадянське суспільство в Україні не дуже розвинуте, наголосив соціолог. Він навів цифри, що на початку 90-тих лише 15% брали участь у діяльності яких-небудь громадських організацій, сьогодні ця цифра становить і того менше – лише 13%. «Попри це в Україні є певні впливові верстви, які можуть стримувати свавілля влади, і це дуже важливо, – наголосив Є. Головаха. – Коли в суспільстві вдасться створити такі соціально-економічні умови, що соціальне самопочуття перейде в позитивний стан, тоді і з'являться передумови для формування того самого середнього класу – впливового прошарку людей, який протистоятиме свавіллю влади. Це єдина можливість мати ресурс для протистояння. У цьому разі справді почнуться зміни, які призведуть до того, що ми підемо більшою мірою у напрямку декларованого європейського майбутнього, а не до того феодального, до якого так само успішно сьогодні йдемо», – підсумував заступник директора Інституту соціології НАН України Євген Головаха.